

спільноти, стани” вповні “розкрито”. Можливо, єдине, чого особисто мені інколи не вистачало, це рефлексій над самим розумінням “культури”, яке мають автори книги. Зокрема, іноді складалося враження, що під культурою мається на увазі радше сфера спеціалізованого “культурного виробництва”, продукти якої пропонуються до споживання. Такі рефлексії могли б доповнити здійснені розвідки, а можливо, дали б змогу звернути увагу на нові та незвичні теми.

Особливу подяку хочу висловити авторам книги за своєчасність її появи як у спільному, так і в особистому досвіді. Я маю на увазі, що, з одного боку, останній рік відзначився низкою нових дослідницьких проєктів у царині культури, зокрема — фінансованих Українським культурним фондом. З іншого боку, мені пощастило брати участь у цьому процесі, і нова цікава книга із соціології культури виявилася вельми співзвучною моєму інтересові.

Надійшло 30.07.2019

ВІКТОР БУРЛАЧУК,

доктор соціологічних наук, провідний науковий співробітник відділу соціології культури і масової комунікації Інституту соціології НАН України, Київ

Політика як процедура істини

Бадью А. Похвала політиці (Бесіди з Од Ланслен).
Статті та виступи / пер. з фр. А.Репи. — Львів: Видавництво Анетти Антоненко; Київ: Ніка-Центр, 2019. — 224 с.

Переклад українською мовою однієї з останніх праць видатного французького мислителя Алена Бадью являє собою значиме явище в інтелектуальному житті сучасної України.

Ален Бадью, котрому зараз 82 роки, посідає своє особливе місце на інтелектуальному Олімпі сучасної Франції, і його погляди справляють помітний вплив

© В.Бурлачук, 2019

на формування головних трендів західної політичної думки. У нашому часопису ми вже робили спробу докладно розповісти про його політичні погляди¹.

Рецензована книга складається із двох частин. Перша частина — це бесіди з Од Ланслен про основні поняття сучасної політики. Друга частина складається зі статей і виступів, присвячених аналізу актуальних політичних подій. Від самого початку на читача очікує знайомство з нетривіальним дискурсом, позаяк одне із головних визначень політики, що його Бадью пропонує читачеві, — це не діяльність державної влади, партії чи суспільної групи, а процедура істини.

У цьому визначенні варто звернути увагу і на поняття процедури, і на поняття істини. Для Бадью політика — це не так утилітарна діяльність, спрямована на узгодження інтересів різних соціальних груп, як умова думки, поряд із математикою, поезією і любов'ю вона становить одну із чотирьох умов філософії.

Істиннісні процедури відрізняються від накопичення знань, а правильні висловлювання, нагромадження знань не слід змішувати з істиною. Істина утворює “діру” в знанні, не буває знання істини, а буває лише виробництво істин; істина уникає будь-якого точного позначення стосовно того, що знання дає змогу розрізнити. Поняття істини пов'язане у Бадью з його плюралістичною онтологією.

Оскільки буття множинне, щоразу наголошує Бадью, істина теж буде певною множинністю, множинною частиною ситуації, істиною якої вона є. Вона не буде вже даною чи пред'явленою частиною. Вона стане результатом процедури, яку можна активізувати тільки з точки доповнення, з чогось, що перевищує ситуацію, тобто з деякої події. Істина є нескінченим результатом випадкового доповнення. Будь-яка істина *пост-подієва*, не буває “структурної” чи об'єктивної істини.

У цьому, якщо дуже схематично, полягає процедура істини. Не слід забувати, що будь-які тексти, створювані Бадью, завжди мають тісний зв'язок з його онтологією.

Політика як процедура істини пов'язана із категорією справедливості. Той, хто відчуває несправедливість, вважає Бадью, є її свідком, він переживає сильні почуття, афекти, страждання, обурення. Проте, що стосується самої справедливості, тут відсутні такі афекти. Справедливість, певен Бадью, не може бути представлена ані як видовище, ані як почуття. Тому, так само як істина, справедливість не може бути представлена, а являє собою процедуру.

Справедливість — це можлива істина політичної орієнтації. Більшість емпіричних політичних орієнтацій не мають жодного стосунку до істини. Вони являють собою огидну суміш влади й думок. Їм дає життя суб'єктивність, їхнє головне джерело — інтерес. Проте, вважає мислитель, деякі політичні орієнтації упродовж історії мають зв'язки з істиною.

Слід зазначити, що схожі міркування про зв'язок істини і справедливості можна знайти і в іншого французького мислителя — П.Рикера. Для Рикера залученість істинного у справедливе пов'язана з теорією осудності, з онтологічним допущенням, чи є людина істотою, здатною сприйняти приписи справедливого.

¹ Див.: Бурлачук, В. (2018). Метамарксизм у політичній теорії Алена Бадью. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 3, 96–111.

Рух до справедливості виявляється тоді, коли колектив більше не підлягає рішенням свавільної влади чи безумовним ієрархіям, а стає сам власним керівником, орієнтується і керується нормами справедливості — одними для всіх. Ідеться про здатність людського колективу взяти у свої руки власну долю і власне становище.

Демократія — це не форма колективного життя, а форма держави. Якщо демократія — представницька фігура й електоральна організація політичного життя, то ми в демократії. Одначе влада народу не вичерпується ідеєю представництва. Наші представники нас не представляють, понад те — політика може бути незалежною від держави.

Слід зауважити, що критика ідеї представництва доволі поширена серед французьких інтелектуалів; її можна зустріти у П.Бурдьє, К.Касторіадиса, Л.Болтанскі, і в цьому Бадью не одинокий.

Важливим виміром політики є її здатність пропонувати певне бачення, завдяки якому встановлюється зв'язок між інтелектуалами, котрі мають більш-менш чітке уявлення про шляхи трансформації суспільства, і тими, хто його не має. Без такого бачення масовий рух із легкістю впадає в негативізм. Люди легко об'єднуються проти чогось, але це проти чогось ще не створює політики. Можливо, ми хочемо чогось іншого, але це інше залишається непроясненим.

Марксистські погляди Бадью змушують його шукати в політичному житті сучасний аналог революційного класу. Таким класом для нього є номадний пролетаріат, тобто маса робітників-іммігрантів, яку підхоплює й жене світом безжальна глобалізація.

Від 1980-х років, вважає Бадью, розпочалися явища широкої деіндустріалізації, яка сприяє тому, що утворилася величезна маса людей, котрі тікають від нестерпних умов життя. Принципові зміни неможливі без радикальних змін у відносинах власності.

Якщо ви вірите, певен Бадью, що значних перемог у політиці можна досягти в просторі нинішніх форм панування і влади, ви з нього ніколи не вийдете. Тому будь-який протест приречений, якщо ви заздалегідь припускаєте, що немає жодної іншої можливості. Тож, помилково вважаєте ви, потрібно знайти своє місце в такому світі, яким він є.

Можна погоджуватися або не погоджуватися з комуністичними переконаннями Алена Бадью, проте питання, що його порушує мислитель, — про подальшу долю капіталізму — залишається відкритим, і вирішального значення набуває питання про іншу можливість.

Особливий інтерес для нас становлять міркування Бадью з приводу сучасної політичної ситуації в Україні. Тут для визначення ситуації мислитель використовує поняття скінченності. Він вважає, що сучасні політичні процеси, що відбуваються у світі, можна уявити як певну операцію зі зведення до скінченності.

Бадью полемізує з французькими інтелектуалами, котрі є частими гостями в Україні, такими, як Бернар-Анрі Леві, у плані розуміння українських процесів. Для них ситуація в Україні проста: Україна бажає приєднатися до вільної Європи й порвати з путінським деспотизмом. В Україні відбулося ліберально-демократичне повстання, мета якого приєднатися до “нашої улюбленої Європи”, батьківщини свободи. Проти цього природного бажання спрямовані підступні інтриги людини Кремля — В.Путіна.

Таке уявлення застигло в рамках статичної суперечності, у нього немає стратегії розвитку. Ця суперечність описується в таких поняттях, як вільний Захід, якому протистоїть решта світу. Така суперечність, на думку Бадью, не має ані минулого, ані майбутнього. І от усередину цієї статичної суперечності вклинюється Україна.

Це суперечність, для Бадью, є скінченною, бо не має майбутнього, адже в ній майбутнє заздалегідь визначене.

Операція зведення до скінченності стосується часу, якщо час закінчився, то через те, що він зупинився. Час пропаганди — це зупинений час. Нинішнє українське повстання є псевдосправжнім, позаяк воно не має минулого, а майбутнє для нього вже здійснилося. Саме тут нема істинної декларації, проголошення — того, що є ознакою будь-якого істинного теперішнього. Накладання скінченності на всю цю ситуацію полягає в тому, що українське повстання не проголосило нічого нового. *А коли не проголошено нічого нового, нічого, власне, й не проголошено.*

Теперішнє — це декларація.

Декларації в сучасних суспільних рухах розпочинаються із захоплення якогось громадського майдану. Історичною формою прояву народної колективності стала тривала окупація певної площі (Тахрир, Таксим, Майдан). І такі окупації формують власний час, оскільки простір і час глибоко пов'язані.

Це показує, вважає Бадью, що народжується нова форма можливості декларації, яка полягає в захопленні певного відкритого міського простору. Бадью певен, що ми живемо за доби абсолютного панування міста. Більше немає селянської Жакерії, “великих походів” тощо.

Окупація міста в обмеженій формі — у формі окупації центральної площі міста (“серця міста”) — дедалі більшою мірою стає концентрованою формою самої можливості декларації. Проте сама ця декларація негативна. Люди, які зібралися на площі, кричать: “Мубарак, йди геть!”, або, в Україні: “Ми більше не хочемо цього уряду!”

Це ще один тип колективної позитивності, головним чинником якої є тривала організація людей (необхідність зорганізувати харчування, туалети тощо), але при цьому декларація не виходить за рамки суто негативної форми, тобто зібрані разом люди, що утримують майдан, розділені вздовж лінії модерність / традиція.

Бадью вважає, що результат декларації сучасних масових рухів доволі ефемерний і ненадійний, адже ми маємо тут лишень напів-декларацію. Така негативна декларація має передбачати абсолютну єдність тих, хто її проголошує. Якщо нема стверджувальної й організованої єдності, то негативна єдність починає тріщати, кришитися, розсипатися. За межами простого твердження “ми більше його не хочемо” між учасниками непереконлива суперечність.

З одного боку, ми маємо демократів і лібералів, спонукуваних своєрідним рухом у бік Заходу, а з іншого — дуже різних людей, зорганізованих у бойові угруповання в історичній традиції українського сепаратизму, світогляд яких, поза сумнівом, фашизоїдний. Вони говорять, що виступають за Європу, за умови, що це звільнить їх від росіян. З точки зору майданного активізму, саме вони домінують, а решта — просто гарні люди.

Бадью вважає, що ми маємо три, а не дві сторони учасників конфлікту: інституціональна влада, партії, армія, поліція; об'єднані негативною декларацією сили — ідентитарний елемент (брати-мусульмани, українські націона-

лісти); і демократи — ті, ким рухає прагнення західного типу модерності. У цьому разі ми маємо полярність вздовж лінії традиція/модерність. При цьому модерність означає ніщо інше, як модерність під егідою глобалізованого капіталізму.

Необхідно винайти й запропонувати нову життєву форму модерності, яка б не перебувала під егідою глобального капіталізму. Треба знайти нові параметри цивілізації, потрібен новий підхід до символічного.

Особливий інтерес становить стаття Бадью “Три негації”. Як відомо, К.Шміт проголосив, що суттю політики є чітке розрізнення між другом і ворогом. Однак куди складнішим у цій відмінності, що є samozрозумілою, видається характер відношення між ними. Це впливає з темного характеру змісту заперечення, негації. Конкретна політична проблема може бути формалізована лише в новій логічній структурі, де слово “негація” має різноманітні значення і де відношення між негацією й аффірмацією можна викласти у різні способи.

Наприклад, у війні з іноземними державами часто доводиться знищувати сили ворога, і це знищення є радикальною формою негації. Проте у громадянських війнах така негація навряд чи доречна, ворог належить до жителів даної країни, й тому іноді достатньо домогтися домінування над ним. У такому разі заперечення ворога не є радикальною формою його знищення.

Історія пропонує ширший набір негацій, ніж це вочевидноється з першого погляду. Негація не обов’язково передбачає повне знищення, як це можна за своїти із законів формальної логіки, з її принципом тотожності та виключеного третього. Конкретна політична проблема потребує для її аналізу нової логічної структури, де слово “негація” має різні значення і де відношення між негацією й аффірмацією можна викласти у різні способи.

Таке розуміння негації, запропоноване Бадью, важливе і для розв’язання актуальних проблем сучасної політики України, коли стоїть завдання встановлення миру на Сході країни, про ставлення до сепаратистів, до Росії тощо, коли стоїть завдання не просто визначити ворога, а й знайти правильні форми відносин із ним.

Отримано 09.07.2029